

ÖZEL EĞİTİM SINIFINDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETMEN, ÖĞRENCİ VE VELİ TUTUMLARINDAN HAREKETLE İŞBİRLİKLİ ÖĞRENME YÖNTEMİ¹

Prof. Dr. Saadettin ÖZDEMİR²
Mehmet YILDIRIM³

ÖZET

Özel eğitim sınıflarında özel gereksinimi olan öğrencilere din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri ve kazanımlarının öğretilmesinde öğrenci, veli ve öğretmen beklentileri incelenmiştir. Din dersinde öğrenci tutumlarından yola çıkılarak öğrencilerin derse karşı ilgileri ölçülmüştür. Elde edilen verilerden hareketle özel eğitim sınıfında din kültürü ve ahlak bilgisi ders kazanımlarının öğretiminde çözüm önerileri ortaya konularak alana dair farkındalık oluşturulması beklenmektedir.

Araştırma sonucu elde edilen veriler yorumlanmış, veli ve öğretmen görüşleri değerlendirilmiştir. Bu araştırma ile özel eğitim sınıfında, özel gereksinimli olan öğrencilerin din eğitiminde dikkate değer konularla alakalı sınıf içi bir durum tespitinde bulunmaya çalışılmıştır.

Özel eğitim sınıfında din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğrenci, öğretmen ve veli tutumlarından yola çıkılarak ders veriminin artırılması hedeflenmiştir. Veli, öğretmen ve öğrenci ekseninde işbirlikli öğrenme yöntemiyle yapılan din eğitiminin özel gereksinimli öğrenci tutumlarına olumlu anlamda katkı sunduğu görülmüştür. Birlikte sorulmuş birlikte öğrenelim tekniğiyle, din eğitiminin temel kavramlarından sevgi, saygı, temizlik gibi değerlerin öğretiminde öğrenci katılımının daha yoğun olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşbirlikli Öğrenme, Özel Eğitim, Din Eğitimi, Beklenti.

¹ Bu makale 19-21 Kasım 2022 tarihleri arasında düzenlenen ASEAD 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Süleyman Demirel Ün., İlahiyat Fak., ORCID ID: 0000 0002 5714 9266, saadettinozdemir@sdu.edu.tr

³ Süleyman Demirel Ün., Sosyal Bil. Enst., ORCID ID: 0000 0003 2252 3390, yildirimilahiyyatci@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 19/12/2022–Kabul Tarihi/Accepted: 01/04/2023

COOPERATIVE LEARNING METHOD FROM TEACHERS, STUDENTS AND PARENTS IN TEACHING RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS CLASS IN SPECIAL EDUCATION CLASS

ABSTRACT

The expectations of students, parents and teachers in teaching religious culture and ethics lessons and gains to students with special needs in special education classes were examined. Based on student attitudes in the religion lesson, students' interest in the lesson was measured. Based on the data obtained, it is expected to raise awareness about the field by putting forward solutions in the teaching of religious culture and moral knowledge course outcomes in the special education class.

The data obtained as a result of the research were interpreted and the opinions of parents and teachers were evaluated. With this research, it has been tried to determine an in-class situation related to the remarkable issues in the religious education of students with special needs in the special education classroom.

In the special education class, it is aimed to increase the efficiency of the lesson based on the attitudes of students, teachers and parents in the religious culture and ethics lesson. It has been seen that religious education, which is carried out with the cooperative learning method on the axis of parents, teachers and students, contributes positively to the attitudes of students with special needs. It has been determined that student participation is more intense in teaching values such as love, respect and cleanliness, which are the basic concepts of religious education, with the technique of asking together and learning together.

Keywords: Cooperative Learning, Special Education, Religious Education, Expectation.

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi

Farklı seviye ve yaşlardaki engelli veya özürlü olarak nitelendirilen kişiler, insanlık tarihi boyunca toplumların ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur (Özay, 2020: 124). Toplumların engellilere karşı tutum ve davranışları tarih boyunca farklı boyutlarda kendini göstermiştir. Tarihin ilk dönemlerinde engelliliğin Tanrının bir cezası olduğu fikri onların toplumdan uzaklaştırılmalarına, ağır işlerde çalıştırılmalarına, cezalandırılmalarına hatta öldürülmelerine bile neden olmuştur. (Özdemir, 2016: 1). Engellilere yönelik olumsuz tutum ve davranışlar semavi dinlerin öğretileri, özellikle İslam kültür ve medeniyetinin öğretileri ile birlikte değişime uğrayarak, onlara şefkat ve merhametle muamelede bulunulmasına yönelik telkinlerle birlikte daha olumlu bir seyir almıştır (Enç v.d, 1987: 45, Bulut, 2011, 85-91.).

Hastalık, engellilik gibi yaşama olumsuz bir biçimde etki eden durumlarda insan yaşadığı durumu kabullenmek için sosyal ve psikolojik destek sağlayacak yollara başvurmaktadır. Engelli bireylerin ve ailelerin var olan engel durumunu kabullenebilme ve içinde bulunulan şartları pozitif bir duruma çevirebilmeleri için iş birliğine ihtiyaçları vardır. Yaşamın her alanında olduğu gibi toplumda da kümülatif anlamda birlikteliğin sağlanması, aile, okul, okul idaresi, öğretmen ve öğrenci ekseninde ortak paydada pozitif bir duruş için iş birliğine ihtiyaç vardır.

Eğitim bireylerin gelişim evrelerini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmeleri için önemli bir etkidir. Eğitim seyri içerisinde özel gereksinimli bireylerin din eğitimi ihtiyaçlarının karşılanması gelişim basamaklarına katkı açısından önemli bir fonksiyonu içerisinde barındırır. Eğitim hayatın her alanında olduğu gibi engelli bireylerin yaşam gereksinimleri arasında yer alır. Özel gereksinimli bireylerin sosyal yaşama entegre edilmesinde eğitim önemli bir ihtiyaçtır. Özel gereksinimli bireylerin eğitiminde (DKAB) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin işlenmesinde yöntem arayışı çalışmanın temel problemidir.

Araştırmanın Amaç ve Önemi

Özel gereksinimli bireyler, çocukluktan itibaren diğer bireylerden farklı gelişim özelliklerine sahiptirler. O yüzden özel gereksinimli öğrencilere verilecek olan eğitimde onların gelişim özelliklerine vakıf olmak eğitim kalitesinin artması ve eğitimde yüksek verimin alınmasında önemlidir. Gelişim özelliklerinin içerisinde dil gelişimi, psiko-motor gelişim sosyal gelişim yer alır. Gelişim özelliklerinin göz önünde bulundurularak hazırlanacak ders etkinlikleri daha verimli olacaktır. Özel gereksinimli öğrencilerin sosyalleşmelerinde din eğitiminde uygulanacak çeşitli öğretim yöntemlerinin de etkisi olacaktır. Bu yöntemlerin içerisinde işbirlikli öğrenme yöntemi sayılabilir.

DKAB dersleri, MEB'e bağlı ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında haftada iki ders saati verilmekte olan derslerdir. Bu derste özel eğitim sınıflarında, özel gereksinimli olan öğrencilere DKAB ders kazanımlarının öğretilmesinde öğrenci tutumları incelenmiştir. Din dersinde öğrenci tutumlarından yola çıkılarak öğrencilerin derse karşı ilgi ve alakaları ölçülmüştür. Öğrenci ve velilerin tutumlarından yola çıkılarak alana dair farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır.

Teorik anlamda literatürden destek alınarak özel gereksinimli bireylerin eğitim gördüğü, özel eğitim sınıfının din eğitimi sorunlarına yönelik çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada özel ihtiyaç sahibi öğrencilerin din eğitiminde takip edilmesi gereken metodların neler olması gerektiği, özel eğitime gereksinimi olan bireylerin din eğitiminde, öncelikli konuların neler olacağı gibi sorulara yönelik bir durum tespitinde bulunulmuştur. Bunun yanında işbirlikli öğrenme yöntemi örnek uygulaması ile özel eğitim sınıfında alana yönelik örnek bir çalışma geliştirilmiştir.

Konu Araştırması

Davranışlarımıza rehberlik eden inançlarımız değerlerimize de yön verir. Bireyin dini ve milli değerlerin farkına varması, benimsemesi ve kişiliğiyle özdeşleştirerek davranışları ile sergilemesi eğitim yoluyla gerçekleşmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007: 65-84). Değerlerin özel eğitim öğrencilerimize kazandırılmasında DKAB dersinin daha avantajlı olduğu görülmüştür. Öğrenci ve velilerin tutumlarından yola çıkılarak DKAB dersine karşı olumlu tutumların olduğu gözlemlenmiştir. Bu olumlu tutum ve beklentilerin ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilerek verimli ve kalıcı bir öğretim yöntemine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu ihtiyaç doğrultusunda işbirlikli öğrenme yönteminin tekniklerinden DKAB derslerinde istifade edilmesi önemlidir.

SORU PROBLEM

Özel eğitim sınıfında DKAB dersinde öğrenci tutumları nasıldır?

Alt Problemler

DKAB dersinde veli ve öğretmen tutumları nasıldır?

DKAB dersi özel eğitim sınıfında daha verimli nasıl işlenebilir?

Bu dersin işlenişinde işbirlikli öğrenme ve materyal kullanımı derse olan ilgiyi artırabilir mi?

Tanımlar

Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi ifade eder (EHK No:5378. 2005)

Engelliliği gerek doğuştan gerekse sonradan herhangi bir sebeple bedeni, zihni, ruhi, duyuşsal ve sosyal açıdan yeteneklerin belli oranda yitirilmesi sebebiyle sosyal yaşama entegre olmada ve günlük yaşam gereksinimlerini idame ettirmede güçlük yaşayan, korunmaya, bakıma, rehabiliteye, danışmanlık ve desteğe ihtiyacı olan kişi olarak tanımlamak mümkündür (Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, R.Gazete 7/7/2005 Kanun No: 5378, md.3.).

Bireyin, yaş, cinsiyet rollerini, sosyokültürel şartlar gereği ifa etmesi gereken vatandaşlık görevlerini, ortaya çıkan yetersizlik sebebiyle gereği gibi yapamaması durumuna “engel” denir. Örneğin yürüme engeli nedeniyle birey okul, sınıf ve toplumda fiziki rolleri yerine getirmek istediğinde yetersizliği ortaya çıkabilmektedir (Ersoy, 2000: 11).

Engellilik “zihinsel engelliler, görme engelliler, işitme engelliler, konuşma engelliler, bedensel yetersizliği ve süregen hastalığı olanlar” şeklinde gruplandırılabilir (Enç vd., 1981: 5-6).

Özel eğitime muhtaç çocuklar; beden, zihin, ruh, duygu, sosyal ve sağlık özellikleri ve durumlarındaki olağan dışı ayrılıkları sebebiyle normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan 4 ila 18 yaş grubundaki çocukları ifade eder. Özel eğitim ise; Özel eğitime muhtaç çocukların eğitimleri için özel olarak yetiştirilmiş personel ve geliştirilmiş eğitim programları ile bu çocukların özür ve özelliklerine uygun ortamda sürdürülen eğitimidir (RG 1983: 2916 Sayılı Kanun).

Okul ve kurumlarda, durumları ayrı bir sınıfta eğitim görmeyi gerektiren özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için yetersizlik türü, eğitim performansları ve özellikleri göz önünde bulundurularak, özel araç-gereçler ile eğitim materyalleri sağlanarak oluşturulmuş sınıflara özel eğitim sınıfı adı verilir (MEB).

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma modellerinden kaynak tarama modeli kullanılmıştır. Tarama çalışmaları geçmişte veya halen devam eden durum, olay, birey ya da toplumu kendi olağan şartları içinde ve aynen tasvir etmeyi amaçlayan bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2008: 177-178).

Süreç ve sonucun objektif bir şekilde izlenebilmesi için de nicel araştırma yöntemlerinden tutum ölçeği uygulanmıştır. Tutumlar, uzun süreli duygu, inanç ve davranış hususunda dizayn edilen eğilimlerdir. Dolayısıyla tutumlar bireye özgü olup uzun sürelidir (Akyüz, 2007: 12-13). Fakat öğrencilerin hazır bulunuşlukları ve sorulara verdikleri cevaplar tamamen bizim yönlendirmemiz ve okumalarımız neticesinde olduğu için içerik analizinin güvenilirliği açısından sayısal verilerle elde edilen bulgulara yer verilirken öğrenciler süreç içerisinde gözlemlenerek elde edilen bulgular desteklenerek araştırmada yer verilmiştir.

Aynı zamanda öğrencilerle yakın ilişki içerisinde bulunan özel eğitim öğretmenlerinin görüşleri ve ailelerin din eğitiminden beklentileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Bu görüşme tekniğinde araştırma için rehber niteliğinde olan daha önceden hazırlanmış sorular vardır. Görüşme öncesi soruların hazır olması araştırmacı için daha teknik veri elde edilmesini sağlar. (Çapçioğlu ve Açıkgöz, 2018: 210)

Öğrencilerin tutumları ise ders sürecinde elde ettiğimiz gözlemler sonucunda derse karşı tutumlarından yola çıkılarak sonuçlar kısmında verilmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma, Isparta Şehit Göksele Koç Ortaokulu bünyesinde yer alan, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında özel eğitim sınıfı II. kademedeki öğrenim gören özel gereksinimli 8 öğrenci ile yapılmıştır.

Araştırma ertesi yıl 2020-2021 eğitim öğretim yılında tekrar uygulanmış 5 öğrenci tekrar teste tabi tutulmuş 3 öğrenci yeni kayıt olmuş 8 öğrenci mezun olmuştur. Çalışma tekrar testlerle beraber toplam 16 öğrenci ile yapılmıştır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrenci Grupları.

Sınıf Düzeyi	Eğitim Öğretim Yılları	Erkek	Kız	Toplam
5.Sınıf	2020-2021	2	1	3
6. Sınıf				
7. Sınıf	2020-2021	5		5
8. Sınıf	2020-2021	5 7. Sınıf öğrencilerine ertesı yıl tekrar test uygulanmıştır.		
8. Sınıf	2019-2020	8		8
Genel Toplam				16

Çalışma gurubunda yer alan öğrenci, veli ve öğretmenlere gönüllülük esasına göre yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme gönüllü olan velilerden 6'sı ile yapılmıştır. Özel eğitim sınıfında görev yapan 2 öğretmene de yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmenin uygulanmasında kişisel bilgilerin korunmasına dikkat edilmiştir. Veli cevapları V şeklinde gösterilmiş, öğretmen cevapları ise iki öğretmenin cevaplarından oluştuğu için derlenerek tek başlıkta verilmiştir.

İSLAM İNANCI AÇISINDAN ENGELLİLİĞİN DİNİ BOYUTU

İnsanları dinen sorumlu olmasının şartı akıllı olmaktır. Din akıllı olan bireyleri sorumlu tutarak insanın sahip olduğu en önemli nimetin akıl olduğuna da vurgu yapmaktadır (Yıldırım, 2020: 63).

İslam dininde engellilerin manevi sıkıntılarının oluşumunu engellemeye yönelik koruyucu manevi destek hizmetleri engellilere yönelik hizmetlerde en önemli ilkeyi oluşturmaktadır. Hem engellilerin manevi sıkıntılarına çözüm bulunacak hem de çevrenin onlara bakışı dini ve vicdani açılardan sağlam temellere oturtulmuş olacaktır (Certel, 2005: 255). Böylece gerek bireysel anlamda gerekse sosyal anlamda engellilerin karşılaşılabileceği sıkıntılarının bertaraf edilmesine yönelik tedbirler alınmıştır. Ayet ve hadislerin engellilere bakışı da aynı doğrultudadır.

Kur'ân'da engellilik hususu hakiki ve mecaz anlamda yer aldığı gibi dünyevi ve uhrevi açılardan da ele alınmıştır. Engelliliğin hakiki anlamda geçtiği yerlerde hangi sebeplerden kaynaklandığına yer verilmemekle beraber sorumluluk alanlarına değinildiği görülmektedir. Gerçek engelliliğe ise Kur'ân nazarıyla bakıldığında uhrevi hayatı hiçe sayma olarak bakıldığı görülmüştür (Yıldırım: 2020: 49-66).

Ayet ve hadisler ışığında engellilik konusunda “Allah’ın kullarını imtihan için takdiri” kıstası temel ölçüttür. İslam’a göre, mal ve cana, maddi ve manevi yönden isabet eden her zarar ancak Allah’ın bilgisi ve mutlak iradesi ile meydana gelmektedir. *Allah’ın izni olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez* (Teğabun, 64/11), *Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah’a göre kolaydır.* (Hadid, 57/22), ayetleri bu durumu göstermektedir.

İnancımıza göre kulun başına gelen her bir hadise Allah’ın takdiri ile gerçekleşmektedir. *Ey Peygamber! İnsanlara de ki: Bize ancak Allah’ın yazdığı (takdir ettiği) şey isabet eder.* (Tevbe, 9/51) ayeti, kulun başına gelen hadiselerle takılıp kalmasının doğru olmadığını göstermektedir. Bu yüzden *Elinizden çıkana, kaybettiğiniz şeylere üzülmeyiniz. Ve Allah’ın verdiği şeyler ile de sevinip şıarmayınız.* (Hadid, 57/23) ayetinde de belirtildiği gibi, engellilik ya da başka nedenlerle insanların imtihan içerisinde olduğu bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. Allah kullarına karşı son derece merhametlidir ve asla zulmetmemektedir. Başa gelen en ufak bir olumsuzluğun Peygamber Efendimizin hadislerinde de geçtiği üzere (Buhari, Enbiya, 51) karşılığı Allah tarafından fazlasıyla ahirette sabrederek ödüllendirileceği müjdelenmiştir. *Muhakkak sizi korku, açlık, mallardan, canlardan, ürünlerden bir miktar eksiltmekle deneriz, sabredenleri müjdele.* (Bakara 2/155) ayeti de bu gerçeği vurgulamaktadır.

İnsanın başına gelen musibetlerin sadece insanın hatası sonucu olmayıp aynı zamanda Allah’ın dilemesi ve imtihanı sebebiyledir. Bu bilinçle hareket edilmesi ve bu bilincin aşılması gerek bireysel gerekse toplumsal manada başa gelen sıkıntılarda insana iç huzuru verecek telkinlerdir.

ENGELLİLERİN EĞİTİM PROBLEMLERİ

Farklı seviye ve yaşlardaki engelli olarak ifade edebileceğimiz bireyler, insanlık tarihi boyunca toplumların zihnini sürekli meşgul etmiştir. (Özay, 2020: 124). Toplumları meşgul eden engel gruplarının topluma kazandırılması ve tanınması tarihi anlamda en önemli sorunu oluşturmaktadır.

Yaşama dair temel yaşam gereksinimlerinin, becerilerinin öğrenilebilmesi; yaşamın sosyal ve bireysel anlamda sürdürülebilmesinde en önemli etken eğitimidir. Engelli bireylerin günlük yaşam sürecinde gereksinimlerini sağlamaları ve zamanı değerlendirme gibi bağımsız yaşam becerilerini kazanmaları için eğitim en temel ihtiyaçtır. Din eğitimi de engellilerin temel yaşam ihtiyaçları arasında sayılır. Bunu sadece ibadet boyutuyla değerlendirmemek gerekir. Din eğitimi engelli bireyin temel yaşam gereksinimlerini sürdürebilmesinin de eğitimidir denilebilir. Bunun başında temizlik, kişisel bakım, toplumsal kabul vb. gelebilir.

Engelli bireylerin eğitim sorununun çözülmesi, toplum içerisinde kimlik rollerini gerçekleştirebilen özgür bireyler olarak yetişmelerine, kendine yeter duruma gelmelerine, başkalarına bağımlı olmadan hür bir şekilde yaşamlarını idame ettirmelerinde en önemli gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır. Yetenek ve kabiliyetleri doğrultusunda mesleki anlamda yetiştirilmeleri ekonomik özgürlüklerini de elde etmelerine imkân sağlayabilecektir. Özel gereksinimli bireylerin eğitiminde yetenekleri doğrultusunda gelişimlerine destek olacak eğitim programların yapılması gerekmektedir. Bunların başında mesleki eğitim gelebilir.

Engellilerin, çeşitli etkenlerle bağımsızlıklarını sınırlayan, zor ve kabiliyetleri ötesinde karın tokluğuna ağır işlerde çalıştırılarak kötüye kullanılmalarını önleyici tedbirler almak gereklidir. Sosyal çevre içinde çekinmeden bulunabilmeleri, başkaları ile ilişkilerinde iş birliği yapmaları, seviyeye uygun devamlı öğrenme alışkanlığı kazandırmak, en önemli kazanımlardır denilebilir. Ayrıca bedeni, aklı ve ruhî sağlıkları korunarak emniyet içinde yaşayabilecek bir seviyeye getirmek gerekmektedir. Topluma yararlı bir vatandaş olmalarının yanında, mesleki öğrenim ve çıraklık yapabilecek olanlara bu alanda çok emek az ücret gibi istismar edilmeleri önlenerek onlara yetişme ve ilerleme olanaklarını sağlamak, başkalarına muhtaç olmadan ihtiyaçlarını temin edebilecek duruma getirilmeleri için eğitim en önemli fırsat ve ihtiyaçtır (Ulutaşdemir, 2007: 120). Özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde aktif öğrenme yöntemlerini kullanmak yaptığımız gözlemler neticesinde temizlik, saygı, sevgi gibi kazanımların elde edilmesinde etkin olduğu görülmüştür. Bireysel tatmin, sosyal aktivite, ürün ortaya koyma, kendini ispat etme gibi birçok kazanımın işbirlikli öğrenme sayesinde elde edilebileceği görülmüştür.

İnsanın ruh dünyasının en önemli mihenk taşı din olduğu için manevi sıkıntıların giderilmesinde ve psikolojik huzurun sağlanmasında din eğitimi ihmal edilmemelidir. Psikiyatri uzmanlarının, bireyin dini ya da manevi değerlerinin, onların kişilik gelişiminde ve ruhî sağlıklarının korunmasında oynadığı önemli rolleri vurgulamaları konunun hassasiyetini ortaya koymaktadır (Cebeci, 2010: 57). Bu meyanda din eğitiminde aktif öğrenme yöntemlerinden işbirlikli öğrenme tekniklerini kullanmak özel eğitim öğrencilerini sosyal yönden daha katılımcı ve derslerde daha aktif rol alma hususunda geliştirdiği söylenebilir. 2019-2020 Eğitim Öğretim yılında Isparta Şehit Göksel Koç Ortaokulu TÜBİTAK 4006 bilim fuarında özel gereksinimli öğrencilerin fuarda bu araştırma projesini bizzat kendilerinin sunmaları katılımcı rol alma durumunu teyit eder niteliktedir.

ÖZEL EĞİTİM SINIFINDA DİN EĞİTİMİ

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin 4. maddesine istinaden özel eğitim a) *Ağır düzeyde otizmi olan birey: Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılıkları nedeniyle yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,* b) *Ağır düzeyde zihinsel engelli birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle yaşam boyu süren, yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,* kapsamaktadır (07.07.2018, Resmi Gazete).

Özel eğitim; genellikle özel ihtiyaç sahibi çocukları içerisine alan, üstün yetenekli olan çocukları yeteneklerine göre en üst düzeyde gelişimlerine olanak veren, var olan eksikliklerin engel durumuna dönüşmesini önleyen, özel gereksinimli bireyleri kendine yeter hale getirerek üretken bir birey olarak toplumla hemhal olmasını destekleyecek becerilerle donatan eğitimidir (Şahin, 2005: 19).

Bu yönüyle temel yaşam becerilerine katkı sunmak adına din eğitiminin de küçük yaşlardan itibaren verilmesi özel öğrencilerin zihinsel, devinişsel ve duyuşsal gelişimlerinde önemli rol oynamaktadır.

Din eğitimi ve hizmetlerinde engelli bireylere ulaşmak, onlarla iletişim kurabilmek en önemli adımlardandır. Özel ihtiyaç sahibi bireylere, din eğitimi, ihtiyacın gereklerine göre verebilmek gerekmektedir (Özdemir, 2017: 137-159). Ailelerin, çocukların ve özel eğitim öğretmenlerinin görüş ve düşüncelerinin önemi burada ortaya çıkmaktadır.

Engelli bireylerde din eğitimi çok boyutlu ve ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte özel eğitim sınıfında gerek öğretmenlerin görüşlerinden gerekse velilerin görüş ve düşüncelerinden elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak, özel eğitim sınıfına dâhil olan öğrenciye temel düzeyde din eğitiminin verilmesi öğrenci ve velilerin ihtiyacını karşılayacaktır.

Bunun yanında yeterli düzeyde eğitim almış olan din eğitimcisinin öğrencilerin farklılıklarını göz önünde bulundurarak mümkün olduğunca bireysel farklılıklara göre eğitim verebilmesi önemlidir. Örneğin seçmeli Kur'ân dersinde özel eğitim sınıfında bazı öğrenciler Kur'ân-ı Kerim okumaya geçebiliyorken bazılarının harfleri bile öğretmek mümkün olmamaktadır. Bu noktada özel eğitim öğretmenleriyle yapılan mülakatlarda da ifade edildiği gibi mümkün olduğunca işbirlikli öğretim yöntemleri kullanılarak materyal destekli bir yöntemin takip edilmesi gerekmektedir.

ÖZEL EĞİTİM SINIFLARINDA DİN EĞİTİMİNİN SORUNLARI

Engelli bir çocuğa sahip olmak ailelere normal bir çocuktan çok daha fazla sorumluluk, sıkıntı ve zorlukları beraberinde getirmektedir. Engelli birey, diğer akranlarına göre psikolojik ve bedensel gelişimine göre geride kalmakta, yaşamı boyunca sürekli yardım, ilgi ve bakıma muhtaç durumda olmaktadır. Bu durum ailelerde maddi ve manevi yıpranma meydana getirmektedir (Kara, 2008). Bu yönüyle temelde ailelerin çocuklarını ve var olan durumu kabullenmeleri en temel sorunlardan birini oluşturmaktadır.

Sosyal bir varlık olarak insan, çevresiyle olan ilişkilerinde sahip olduğu konuma göre insanlar tarafından çeşitli değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Bu nitelendirmeler arasında engelliliğin bazen acıma, merhamet, empati gibi olumlu tezahürleri olurken bazen de dışlama, yok sayma gibi olumsuz boyutları olmaktadır (Özdemir, 2018: 36).

Bir diğer hususa gelince özel eğitim sınıflarında kazanımların çok çabuk unutulması öğretmenlerde tekrara düşme hissi yaratmaktadır. Bunun neticesinde özel eğitim öğretmenleri sürekli unutulmuş kazanımların tekrarından kaynaklı, ders müfredatını yetiştirme endişesi ve sıkıntısı yaşamaktadır. Aynı zamanda sınıflarda çok farklı düzeyde öğrenciler olduğundan öğrencilerle tek tek ilgilenilmesi gerekmektedir. Biriyle ilgilenilirken diğerinin dikkati çok çabuk dağılabilmekte sınıf mevcutları az olmasına rağmen sınıf içi disiplin sorunları meydana gelebilmektedir. Çok tekrara düşmenin verdiği yorgunluk öğretmenlerde mesleki doyum açısından sıkıntılar oluşturabilmektedir.

Özel eğitim sınıfında teneffüslerde öğrencilerin başboş bırakılması mümkün olmamaktadır. Farklı özelliklere sahip öğrencilerin birbirlerine zarar verme durumları olabilmektedir. Bu durum özel eğitim öğretmenlerinin sürekli çocuklarla iç içe olmalarını gerektirmektedir.

Araştırma çerçevesinde yapılan gözlemler sonucunda özel eğitim sınıflarında farklı özelliklere sahip öğrencilerin aileleri, sağlık durumlarının getirdiği zorunluluklardan dolayı sürekli çocuğun başında bulunduğu, eğitim sürecinde ailenin öğretmene ve sınıfın işleyişine bazen müdahale ettiği görülmüştür. Bu da sınıf düzeni açısından ayrı bir sorun oluşturabilmektedir.

Özel eğitim sınıflarında ders süresinin tamamını dersle değerlendirebilmek çok mümkün görünmemektedir. Çünkü öğrencilerin dikkati tespitlerimize göre farklı etkinlikler de kullanılsa 15 dakikada dağılabilmektedir. Sunuş yoluyla ders anlatımlarında 10 dakika içinde dikkatleri farklı yönlere kaymaktadır. Öğrencilerin sürecin içinde olduğu işbirlikli öğrenme yönteminin uygulandığı derslerde dikkatlerin dağılması daha geç olmaktadır.

Özel eğitim sınıflarında bir önceki farklı dallara ait dersten kalan etkinlikler tamamlanmadıysa öğrenci o etkinliği bırakmak istememektedir. Bazı öğrencilerde aşırı inatlaşma görülmektedir. Bu durum dersle ilgili planı aksatabilmektedir.

Bu sınıflarda ders esnasında öğrencilerin birbirleriyle atışmaları ve birbirlerine zarar verme eğilimleri yüksek olabilmektedir. Ders esnasında sürekli gözlem yapmak ve dikkatler dağıldığında toplayabilmek gerekmektedir.

Tuvalet vb. ihtiyaçlarını kendileri göremeyen öğrencilerin ailelerine ulaşmak gerekebilmektedir. Bu tür öğrencilerin ihtiyaçları olduğunda derse odaklanmalarında sorun olabilmektedir.

Özel eğitim sınıflarında ders giriş çıkış saatleri farklıdır. Bu öğrencilerin beslenme saatleri vb. olduğundan din eğitimcisinin zaman yönetimini iyi ayarlayabilmesi gerekmektedir.

Özel eğitim sınıflarına has Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (DKAB, Yardımcı Kaynak Kitap I. Cilt, ty.) tarafından temel düzeyde 3 cilt halinde, etkinliklerle dolu bir yardımcı kaynak kitabı hazırlanmış olduğu tespit edilmiştir. Bu durum öğrencilerle ders akışı ve işlenişini diğer yıllara nazaran daha verimli hale getirmiştir. Aksi takdirde bu ihtiyaç giderilmediğinde mevcut ders kitapları çok üst düzey bilgiler barındırmaktadır. Bu durum ders öğretmenini zor durumda bırakmaktadır.

Özel eğitim sınıfında 5-6-7 ve 8. sınıf düzeylerinde öğrencilerin var olması din derslerinin işlenmesinde ve ortak bir müfredatta buluşulmasında bazen sorun oluşturabilmektedir. Bu öğrencilere bireysel eğitim planları hazırlanması gerekmektedir. Özel öğrencilerin kazanımları çok çabuk unutmaları da ders için sık tekrarların yapılmasını gerektirmektedir.

Özel eğitim sınıflarında özel eğitim öğretmenlerinin çaba ve gayretleri diğer sınıflara nazaran çok daha fazla olmaktadır. Bundan dolayı özel eğitim öğretmenlerinin ek ders ödemelerinin artırımı olarak ödenmesi memnuniyet vericidir.

Özel ihtiyaç sahibi öğrencilerin ailelerinin beklentileri açısından, çocuklarının temel düzeyde okuma yazma, kendini ifade etme, temizlik gibi becerileri kazanmalarının aileleri yeterli doyuma ulaştırdığı görülmüştür. Din eğitimi açısından da din dersi öğretmenin kendini sevdirmesi çocuklara verebileceği kazanımda en önemli etkeni oluşturmaktadır. Dersin işbirlikli öğretim yöntemi ile verilmesi çok daha etkin katılımı sağlamaktadır. Ailelerden işbirlikli öğrenme yöntemlerinin uygulanmasının ardından olumlu dönütlerin alındığı görülmüştür.

Din dersi öğretmeni bu sınıflarda derse girebilecek donanım ve kazanımla hazır olduğunda çok daha büyük verim elde edileceği aşikârdır. Bu noktada özel eğitim hizmetleri genel müdürlüğünün DKAB alanına gerekli desteği vermesi, ders içeriklerinin yapılandırıcı eğitim anlayışına göre aktif öğrenme yöntemlerine göre hazırlanması, işbirlikli öğrenme yöntemlerinin işe koşulması, ayrıca İlahiyat Fakülteleri'nde bu alanda gerekli eğitim desteği taleplerinin bir an önce ele alınması önemlidir.

ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN DİN EĞİTİMİ BEKLENTİLERİ

Anne-babanın eğitilmesi, engelli çocukların eğitilmesi kadar önem taşımaktadır. Bundan dolayı öncelikle ailelerin, dolaylı yoldan engellilere eğitim veren kişilerin, eğitime ihtiyacı vardır (Özdemir, 2012: 25). Ailelerin eğitiminde durumu kabullenme ve manevi açıdan bu çocukların yaşamlarını idame ettirmelerinde ve topluma kazandırılmalarında her yapılan işin ahirette karşılığının olacağı bilincinin kazandırılması önem taşımaktadır.

Bir çalışmada zihinsel engellilik haricindeki engellilere “*engelli olmayla dini anlamda cezalandırılmış olma*” arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Engelli bireyin içinde var olduğu durumunu ailesinin yapmış olduğu bir hata sonucu engelli bir çocukla cezalandırılmaları olarak düşünüp düşünmediği sorusuna cevap aranmıştır.

Sonuç olarak, ortopedik ve görme engeli olan kişilerin %70'i “*ailelerinin hatalarının bedelini ödediklerini*” ifade etmişlerdir (Kula, 2000: 64). Özel eğitim sınıflarında ise öğrenci açısından böyle bir durum görülmesi mümkün değildir. Fakat aileler açısından elde ettiğimiz mülakat sonuçlarına göre buna benzer tepkilerin görülmesi yapılan araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Engelli çocuğa sahip olmak ailelerin alışageldikleri hayat standartları ve duygu durumlarında değişiklikler meydana getirmektedir. Bu değişikliklerin kanıksanması yeni hayatın getirmiş olduğu stresle başa çıkabilmek aileler için zor olmaktadır (Kara, 2008: 317-331).

Özel eğitim sınıflarındaki çocukların aileleriyle yaptığımız mülakatlarda ailelerin çocukların din eğitimi almasını istedikleri görülmüştür. Bunun yanında onlara temel düzeyde bilgilerin öğretilmesinden mutluluk duyduklarını dile getirmişlerdir. Bazı ailelerin süre ezberletilmesi talepleri de olmuştur. Bu talepler doğrultusunda kısa sürelerin ezberletilmesinde işbirlikli öğrenme tekniklerinden birlikte soralım birlikte öğrenelim, işbirliği-işbirliği, yöntemlerinin etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Özel gereksinimli öğrencilerin, öğrenme güçlüklerinin farkında olan ailelerin onların basit düzeyde dini eğitimden istifade etmelerini istemeleri de din eğitimi ihtiyacına karşı duyarlı olduklarını göstermektedir.

Ailelerin din eğitiminden beklentileri açısından bakıldığında çocukların manevi açıdan beslenmeleri toplumsal kabule ihtiyaçları, beş vakit namazı evde aileyle birlikte veya cemaatle kılabilmesi, cuma, teravih, bayram namazlarına katılabilmeleri toplumsal kabulde dini faktörün önemini ortaya koymaktadır. Bu açıdan öğretim yöntem ve tekniği açısından iş birliğine duyulan ihtiyacın toplumsal anlamda da ortaya çıktığı görülmektedir.

ÖZEL EĞİTİM SINIFINDA İŞBİRLİKLI ÖĞRENME YÖNTEMİ ÖRNEK UYGULAMALARI

Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istenilen davranışları meydana getirme veya yeni davranışlar kazandırma sürecine eğitim denir (Ertürk, 1972: 12). Bireyin dini davranış ve uygulamalarında kendi yaşantıları yoluyla ve bilinçli olarak istedik değişme meydana getirme denenceleri sürecidir (Tosun, 2005: 12).

Temelleri 1900'lü yılların başlarında John Dewey tarafından atılan, 1960-1970'lerdeki gelişmelerle alternatif bir öğretim yöntemi olarak adı konulan işbirlikli öğrenmenin tanımına gelecek olursak; öğrencilerin en fazla iki ila altışarlı gruplar halinde çalıştıkları ve birbirlerinin öğrenmelerine yardım ettikleri öğretim sürecidir (Açıkgöz, 1992: 172; 2005: 336).

İşbirlikli öğrenme aktif öğrenme modelinin sınıflarda uygulanabilecek şekilde çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerinin geliştirildiği bir modeldir. İşbirlikli öğrenme teknikleri okul

öncesi eğitiminden yetişkin eğitimine kadar öğretimin tüm alanlarında kullanılmaya uygun olduğu çeşitli araştırmalarda ortaya konulmuştur. (Açıkgöz, 1992: 96; 2014: 172).

Açıkgöz (1992: 64-74) tarafından geliştirilen “*Birlikte Soralım Birlikte Öğrenelim*” tekniği, öncelikle işbirlikli öğrenmeyi uygulamak üzere gerçekleştirilmiş olup özel eğitim sınıfında uygulanması neticesinde uygulanabilirliği kanıtlanmış bir tekniktir. Ayrıca bireysel eğitim programına tabi öğrencilerin yani kaynaştırma öğrencilerinin de sınıf ortamına uyum sağlamalarında etkili bir yöntemdir denilebilir.

Öğrenciler iş birliği yapmayı somut işlerde daha kolay öğrenebilirler. İş birliği yapma becerilerinin özel eğitim sınıflarında öğrenilebilmesi için öğrencilere sınıf süsleme, ortak sorumluluk alma, sınıfı düzenleme, kitaplık düzenleme, iş birliğine ısınma etkinlikleri gibi işler verilerek birlikte çalışma etkinlikleri yapılmalıdır.

Özel gereksinimli öğrencilerin DKAB dersi müfredatında yer alan birçok konunun kazanımlarında güçlükler yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak işbirlikli öğrenme yöntemi Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan yardımcı kaynak kitap DKAB 5. ünite din ve temizlik konusuna uyarlanmış⁴ ve örnek bir uygulama geliştirilmiştir. Aynı zamanda ilgili araştırma özel eğitim öğrencileri tarafından işbirlikli öğrenme yöntemi ile TÜBİTAK 4006 bilim fuarında başarıyla sergilenerek yöntemin işlevselliği de kanıtlanmıştır.

İşbirlikli Öğrenme Örnek Ders Planı

I. Aşama

Ders	DKAB (Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi)
Sınıf	Özel Eğitim Sınıfı
Öğrenme Alanı	Din ve temizlik
Ünite Adı/No	Temiz Olalım
Kazanım	2.2.1. İslam’ın temizliğe verdiği önemi ifade eder. 2.2.2. Günlük hayatta temizlikle ilgili işlemleri yerine getirir. 2.2.3. Çevresini temiz tutmaya özen gösterir. 2.2.4. Abdestin farzlarını söyler. 2.2.5. Abdest almayı gösterir yapar. 2.2.6. Boy abdestinin farzlarını göstererek yapar. 2.2.7. Ünitimizi Değerlendirelim
Önerilen Süre	7 Hafta
Öğretme-Öğrenme yöntem ve teknikleri	İşbirlikli Öğrenme, Birlikte Soralım Birlikte Öğrenelim.

⁴ Bu uyarlamada Saadettin ÖZDEMİR (2011: 145-162) tarafından yapılan “*İşbirlikli Öğrenme Yönteminin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde Kullanılması*” adlı araştırma makalesinden istifade edilmiştir.

II. Aşama, Akademik Hedefler

Akademik	1. Temizliğin İslam'ın emri olduğunu belirtir. 2. Günlük temizlikte yapılması gerekenleri göstererek yapar. 3. Günlük temizlikte yapılması gerekenleri söyler. 4. Abdesti sırasına riayet ederek alır. 5. Boy abdestini kurallara uygun alır.
Sosyal Beceriler	1. Çevresini temiz tutarak, sınıf, okul, koridor, bahçe gibi yerlerde çöpleri çöp kutusuna atmaya özen gösterir. 3. Çevremizi ve bedenimizi temiz tutmanın sağlığımız açısından önemini açıklar.

III. Aşama, Kazanımlar Öncesi Gerekli İşlemler

Grup Sayısı	Grupların 2 ya da 3'erli olarak oluşturulmasına özen gösterilir. Özel eğitim sınıfında öğrenci sayısı fazla olmadığından mümkün olduğunca grup sayısı az tutulur.
Gruplara Öğrenci Belirleme Yöntemi	Gruplara öğrenci belirlenirken grup üyelerinin farklı bir özellik taşımasına dikkat edilir. Başarı cinsiyet vb. roller karma olmalıdır. Daha sonra, grup üyelerine ders konusuyla ilgili farklı isimler verilmelidir. (Çalışkan Arılar, Titizler, Temizler, gibi) Gruplara verilen adlar öğrencilerin motivasyonunu artırıcı nitelikte olmalıdır.
Roller	Öğrencilere okuyucu, yazıcı, cesaretlendirici, denetleyici vb. rolleri verilerek öğrenciler arasındaki etkileşimde süreklilik sağlanmalıdır.
Sınıf Düzenlemesi	Öğrencilerin dikkati bazen çabuk dağılabileceğinden dikkat dağıtacak konuyla ilgisi olmayan materyal, oyuncak vs. mümkün olduğunca ortadan kaldırılmalıdır. Öğrenci elinde bulunan materyali, oyuncuğu vs. vermek istemiyorsa inatlaşma yoluna gidilmemeli ödüllendirme ile dikkat dağıtacak unsurlar ortadan kaldırılmalıdır. Sıralar grup üyelerinin etkileşimini sağlarken diğer grupların müdahale ve etkisini önleyecek şekilde planlanmalıdır.
Materyaller	Materyaller dağıtılırken her öğrencinin bilgi, beceri ve öğrendiklerini ortak paydada bir araya getirebilmeleri sağlanmalıdır. Özel gereksinimli öğrencilerin muhakkak birbirine yardımcı olabilecekleri şekilde materyaller paylaşılmalıdır.

IV. Aşama, İşbirlikli Görev Yapısı Belirlenir

Görevler Paylaştırılır	Özel gereksinimli öğrencilere yöntemin uygulanması aşamasında uyulması gereken kurallar, gerekli kavram ve ilkeler açıklanır. Grup üyelerine sorumluluğu hatırlatılır. Öğretmen, öğrencileri güdülemede dikkatlerini çekecek şekilde temizlikle alakalı sorular yöneltebilir. Böylece grupları önlerinde bulunan materyalleri okuma ve araştırmaya yönlendirmiş olur.
Başarı Ölçütü	Öğrenci başarısı değerlendirilirken grupta ortalama düzey öğrencinin başarısı kriter alınmalıdır. Özel eğitim sınıfında bu hususa daha çok dikkat edilmelidir. Öğrencinin temizlik ünitesiyle ilgili konuda elde etmiş olduğu kazanım ve beceriler dikkatle izlenir. Sınıfta 6 hafta boyunca temizlik konusunda hassas davranan öğrenciler ödüllendirilir.
Olumlu Bağımlılık	Birlikte başarırız, biz biriz gibi grup bağımlılığını pekiştirecek hususlara vurgu yapılarak öğrencilerin en azından arkadaşları için başarıyı sağlamak zorunda olduklarına inanmaları sağlanmalıdır. Öğrenciler hem kendilerinden hem de grup arkadaşlarından sorumlu oldukları inancı yerleştirilmelidir. Araştırma yapılırken herkesin kendi imkânları ölçüsünde araştırma yapmasına, yardım almasına müsaade edilmelidir. Bu durumun, öğrencilerin kendilerini ifade etme imkânı da vermesi yönüyle önemsenmesi gerekir.
Bireysel Sorumluluk	İşlenecek olan konu için öğrencilerin derse önceden hazırlıklı gelmeleri sağlanmalı, bireysel sorumluluklarını ifa etmelerine imkân tanınmalıdır.
Gruplar Arası İşbirliği	Grup üyelerine kendi gruplarının başarısı için çalışması gerektiği bilinci aşılanmalıdır. Öğretmen öğrenmede eksikliği bulunan öğrencilere yardımcı olmalı grup üyelerini yakından takip ederek gerekli desteği sunmalıdır.
Beklenen Davranışlar	Grupta görmek istediğimiz davranışlar hususunda öğrenciler sık sık yönlendirilmelidir.
1. Nasıl gözlem yapılmalı?	Ders esnasında, özel gereksinimli öğrencilerin grup üyeleri ile olan iletişimlerine dikkat edilmelidir. Okuma yazma bilmeyen özel gereksinimli öğrencilere gerek öğretmen gerekse grupta okuma yazma bilen öğrenciler tarafından öğrenci duyacak şekilde okumalar yapılarak öğrenci konudan haberdar edilmelidir. Gruplarda okuma yapılırken alçak sesle okuma yapmak gerektiği diğer grup ya da grupların dikkatini dağıtmama açısından önemli olduğu hatırlatılmalıdır.
2. Gözleyen	Özel eğitim öğrencilerinin öğretmen yanında aile desteği öğretim hedeflerinin kazandırılmasında kayda değer ilkelere sahiptir.
3. Takım Çalışmasına Müdahale	Öğrencilerin takım çalışmaları esnasında yöntemin ruhuna uygun hareket etmelerine özen gösterilmelidir.

V. Aşama, Değerlendirme

1. Bireysel Değerlendirilebilirlik	“Öğrenciler takım ruhuna uygun davranış sergiliyorlar mı?” sorusuna cevap aranmalı ve öğrencilerin grup içerisinde verilen görevleri yaparken ne derece başarılı oldukları değerlendirilmelidir.
2. Grup Verimliliğini Değerlendirme	İşbirlikli öğrenme yönteminde öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediği hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Öğrenme yetersizliği olan özel eğitim öğrencilerinin, kazanımları elde etmelerinde gerekli yardımlar sağlanmalı, grupta akademik manada ileri seviyede olan öğrencilerin diğerlerine katkıları için grup teşviki sağlanmalıdır. Ödüllendirmede güdülemeyi sağlayacak tedbirler alınmalı gerekirse aile yardımına da başvurulmalıdır.
3. Küçük Grup İşleyişini Değerlendirme	Grubun görevleri yerine getirme hususunda ilgi alaka ve motivasyonları gözlemlenmelidir.
4. Tüm Sınıfın İşleyişini Değerlendirme	İşbirlikli öğrenme yönteminde sınıf ortamı grupların çalışmalarını engelleyecek şekilde ise sınıfın fiziki ortamında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
5. İyileştirme Hedeflerini Belirleme	Öğretmen, öğrencilere birlikte hareket ettikleri zaman başarıya ulaşabilecekleri bilincini aşılmalıdır.
6. Başarının Elde Edilmesi Neticesinde Ödüllendirme	Öğrenmenin gerçekleşmesi neticesinde sınıf içerisinde güzel bir etkinlikle kutlama ayarlanabilir. Bu özeltireksinimli öğrencilerin kaynaşması açısından da önemli olmaktadır.

SONUÇLAR

Araştırma, özel eğitim sınıfında DKAB dersine yönelik özel gereksinimli öğrencilerin tutumlarının incelenmesine dayanmaktadır. Çalışmada özel eğitim sınıfı öğretmenlerinin tecrübelerinden de istifade edilmiştir. Bu açıdan yaşanan tecrübeler ders sürecini daha etkin ve verimli bir şekilde kullanmaya fayda sağlayacaktır. Sonuç olarak özel eğitim sınıflarında DKAB ders kazanımlarının amaçlara uygun kazandırılmasında karşılaşılan güçlükler ve buna yönelik çözüm önerileri ortaya konulmuştur. Çalışmayla özel eğitim sınıfı öğrencilerine çeşitli etkinliklerde kendilerini ifade etme imkânı da verilerek öğrencilerin bu tür faaliyetlerden mahrum kalmamaları sağlanmıştır.

DKAB dersi ve değerlerin kazandırılmasında işbirlikli öğrenmenin derse ilgiyi artırdığı ve öğrenci tutumlarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca özel eğitim sınıfı öğretmenlerinin tecrübelerinden de istifade edilerek özel eğitimde öğretmen işbirliğine de yer verilmiştir. Bu hususta yaşanan tecrübeler değerlerin kazandırılmasında süreci daha etkin ve verimli bir şekilde kullanmaya fayda sağladığı görülmüştür. Ayrıca DKAB dersine karşı veli tutumlarının olumlu yönde olduğu ve beklentilerinin çocuklarına dini öğretilerin sevdirilerek, iş birliği içinde etkinliklerle kazandırılmasını istedikleri görülmüştür.

Öğrenci velilerinin çocuklara davranışları nasıl kazandırdıkları da sorularak veli tecrübesinden de istifade edilmiştir. Veliler çocuklarına namaz sure ve dualarının öğretilmesini de istemektedirler.

ANALİZ SONUÇLARI

Çalışma özel eğitim sınıfında DKAB dersine yönelik özel gereksinimli öğrencilerin, aileler ve öğretmenlerin tutumlarının incelenmesine dayanmaktadır. Araştırmada özel eğitim sınıfı öğretmenlerinin tecrübelerinden de istifade edilmiştir. Bu açıdan yaşanan tecrübeler ders sürecini daha etkin ve verimli bir şekilde kullanmaya fayda sağlamıştır. Sonuç olarak özel eğitim sınıflarında DKAB ders kazanımlarının amaçlara uygun kazandırılmasında karşılaşılan güçlükler arasında kavram, süre ve ibadetlerin uygulanmasının öğretimi yer almaktadır. Kolaydan zora ve öğrenci odaklı bir öğretimle materyal desteğiyle karşılaşılan sorunların aşıldığı görülmüştür. Ayrıca İşbirlikli öğrenme yönteminin özel eğitim sınıfında DKAB dersinde kullanılmasıyla, öğrencilerin ilgi ve tutumunun olumlu yönde değiştiği görülmüştür. Araştırma ile özel eğitim sınıfı öğrencilerine TÜBİTAK 4006 bilim fuarında kendilerini ifade etme imkânı da verilerek öğrencilerin bu tür faaliyetlerden mahrum kalmamaları sağlanmıştır. İşbirlikli öğrenme yönteminin özel eğitim sınıfında öğrenci tutum ve başarısına etkisi, projenin hazırlanmasında da ortaya konulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin Sınıf Bilgileri ve Katılım Bilgileri

Şehit Göksel Koç Ortaokulu Özel Eğitim Sınıfı Öğrencileri	N	%
Sınıflar		
2019-2020 Özel Eğitim Sınıfı	8	50
2020-2021 Özel Eğitim Sınıfı	8	50
Toplam	16	100.0

Tablo. 2’de görüldüğü gibi araştırmaya 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 8, 2020-2021 yılında 8 olmak üzere toplam 16 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonucuna göre özel eğitim sınıfında öğrenci tutumlarının olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir. Tutum ölçeğinin uygulanmasında ders öğretmeni olarak soruları bizler okuyup öğrenciler cevaplamışlardır. Tutum ölçeğinin uygulanmasında soruların çok olması öğrencilerin sıkılmasına yol açmış bazı öğrenciler cevaplamak istememişlerdir. Bazı öğrencilerin sorularda ne demek istendiğini anlamadıkları görülmüştür. Bundan dolayı verilerin analizinde tutum ölçeğinden elde edilen verilerden ziyade öğrencilerin ders sürecinde gözlemlenmesi yoluna gidilmiştir. Bunun yanında diğer paydaşların, öğrenci velileri ve ders öğretmenleri, görüş ve düşüncelerinden yararlanılarak bu sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada velilerle yapılan mülakatta da din eğitiminin öğrencilerin sosyal, kişisel gelişmelerine yaptığı olumlu katkıdan söz etmeleri din eğitiminin engelli bireyler için de temel ihtiyaçlar arasında olduğunu göstermektedir. Bunun yanında din eğitiminde kullanılan yöntemlerin de öğrencilerin kazanımlara yönelik pozitif yönde ilerleme kaydetmeleri önemli etken olmaktadır.

ÖNERİLER VE BEKLENTİLER

Özel eğitim sınıfında işbirlikli öğrenme yönteminin başarıyı ve ilgiyi artırdığı gözlenmiştir.

Bu çalışma özel gereksinimli öğrencilerle işbirlikli öğrenme yöntemi kullanılarak TÜBİTAK 4006 Bilim Fuarı'nda sunulmuştur. Katılımcılar ve ailelerin desteğini almış özel gereksinimli öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine imkân sağlamıştır. Bu yönüyle çalışma öğrencilerin topluma uyumu açısından işlevsellik kazanmıştır.

Sorumluluk verme, aile katılımı sağlama özel eğitim sınıfında derse karşı tutum ve başarıyı etkilemektedir.

Özel eğitim sınıfında derse giren din dersi öğretmenine özel eğitime yönelik İlahiyat Fakülteleri'nde formasyon eğitimi verilmesi ders tutum ve ilgisini olumlu yönde etkileyecektir.

Çözüm Önerileri

1. Özel gereksinimli öğrencilere sorumluluk verme,
2. Aile katılımı sağlama,
3. Öğretmen tecrübesinden yararlanma,
4. Özel eğitim sınıfında derse giren din dersi öğretmenine özel eğitime yönelik ilgili formasyon eğitimi verilmesi,
5. Engellilere bilgiyi ulaştırmada karşılaşılan sıkıntıları çözmek için DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), İslami İlimler Fakülteleri ve İlahiyat Fakülteleri'nde çalışmalar ve saha araştırmaları yapılmalıdır.
6. İslam kültür ve geleneğinde engellilerin çoğu kez sorumluluk alanlarından muaf olmalarının önemi ön plana çıkarılarak onların var olan engellerini rehabilite edici tedbir ve düzenlemeler ise yeni yeni tartışma konusu edilmeye başlanmıştır. Bu durumda özel gereksinimli öğrencilerin ve genelde engellilerin rehabilitelelerinin sorumluluk alanlarından uzaklaştırılmaları ile değil tam aksine onlara gerekli sorumlulukları verebilme adına doğru ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır (Özdemir, 2017: 137-159).

GÖRÜŞMELERDE ALINAN CEVAPLAR

Bu çalışma özel eğitim öğrencilerimizin DKAB dersine daha etkin katılımını sağlamak için yapılacak olan faaliyetlere yönelik siz değerli öğretmenlerimizin görüşlerinden faydalanmak için yapılacaktır. Tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışmanın bilimsel geçerliliği açısından önem arz etmektedir. Ayrıca özel gereksinimli öğrenciler bu çalışmayı TÜBİTAK 4006 Bilim Fuarı'nda sergileyeceklerdir. Bu çalışmanın işbirlikli öğrenme açısından öğrenci gelişimine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öğretmen Cevapları

1. Özel eğitim öğretmenliği nedir, nasıl tanımlarsınız?

Özel eğitim öğretmenliği özel gereksinimli öğrencilerin eğitim hayatlarına devam edebilmelerini amaçlayan öğretmenlik disiplini.

2. Öğrencilerin özel gereksinimleri nelerdir?

Gelişim alanlarını desteklenmesi, bireysel eğitim planı ile bireysel farklılıkların göz önüne alınarak destek olunmasını, uygun etkinliklerin yapılmasını, öğretmenlerin ilgili olmasını aile ile iş birliği içinde olunmasını.

3. Sınıfınızda derse giren DKAB öğretmenlerine tavsiyeleriniz nelerdir?

Dersi daha çok 3 boyutlu görsellerle ya da materyallerle işlemeleri. Soyut kavramların somutlaştırarak anlatılması daha avantajlı olacaktır. Din derslerinin sevdirek işlenmesi de özünde manevi ihtiyaca cevap veren bir içeriği barındırdığı için önemli olduğunu düşünüyoruz.

4. Özel eğitim öğrencilerimiz eğitim öğretim sürecine nasıl dahil edebiliriz?

Bireysel farklılıkların göz önüne alınarak destek olunması uygun etkinliklerin yapılmasını öğretmenlerin ilgili olmasını aile ile iş birliği içinde olunmasını.

Gelişim alanlarını desteklenmesi, eğitim planı ile bireysel farklılıkların göz önüne alınarak destek olunması, uygun etkinliklerin yapılmasını, öğretmenlerin ilgili olmasını, aile ile iş birliği içinde olmasını.

5. Öğrenciler öğrendikleri kazanımları çabuk unutuyorlar mı? Bununla ilgili ne tür tedbirler alıyorsunuz?

Evet, maalesef kazanımlar çabuk unutuluyor. Sık tekrar ve diğer derslerle ilişkilendirilerek kazanımların unutulmasının önüne geçiyor. Aile iş birliği ile de tekrar yapılırsa kalıcılık sağlanıyor.

6. Öğrencilerin DKAB dersinden beklentileri neler? Sizden beklentileri neler?

Onların zorlanmayacağı onlara uygun amaçlar doğrultusunda ilerleyebilmek.

7. Ailelerin DKAB dersinden ve sizlerden beklentileri nedir?

Aileler çocukların değerlerin kazandırılmasını bekliyorlar. Onların zorlanmayacağı, onlara uygun, performanslarına uygun amaçlar doğrultusunda ilerleyebilmek.

8. Ailelerle ilgili ne tür sıkıntılar yaşıyorsunuz?

Bazen verilen ödevlerde öğrenciler zorlandıklarında veliler bu durumdan yakınabiliyorlar. Onun dışında DKAB dersinden memnunlar.

9. İşbirlikli öğrenme yöntemi bu sınıfta uygulanabilir mi? Özel eğitim sınıfında ne tür öğretim yöntem ve tekniklerinin etkili olduğunu düşünüyorsunuz? Örnek verebilir misiniz?

Gelişim alanlarının desteklenmesi, bireysel eğitim planıyla bireysel farklılıkların göz önüne alınarak destek olunması, uygun etkinliklerin yapılması, öğretmenlerin ilgili olması, aileyle iletişim halinde olunması.

İşbirlikli öğrenme bu sınıfta çok etkilidir. Birbirlerinden destek alarak özel eğitim alanında birçok eğitim yöntemi kullanılabilir. Aktif öğretim yöntemi, basamaklandırılmış yöntem, ileri zincirleme yöntemi, tersine zincirleme yöntemi, tüm beceri yöntemleri, benzetim yöntemi. Ayrılıp birleşme vb. denemelerle öğretim ve yanlışsız öğretim, fırsat öğretimi, akran destekli öğrenme temel tepki öğretimi drama ince motor kalın kaba motor model olma yoluyla öğrenme gösteri yöntemi, çoklu duyuvara uygun öğretim.

Öğrencilerimizin bireysel farklılıkları, farkındalıkları göz önünde bulundurularak yapacağı performansa göre bu yöntemlerden bir tanesi kullanılabilir. Biz daha çok sınıfımızda açık anlatım yöntemini kullanıyoruz. Basamaklandırılmış yöntemi oyun, müzik, drama, ince ve kalın motor becerilerini geliştirici yöntemler model olma yöntemini gösteri yöntemini bilgisayar destekli öğretime çoklu duyuvara dayalı öğretim ve zaman zaman da akran destekli öğrenmeyi kullanıyoruz.

Bu çalışma Özel Eğitim Öğrencilerimizin DKAB dersine daha etkin katılımını sağlamak için yapılacak olan faaliyetlere yönelik siz değerli ailelerimizin görüşlerinden faydalanmak için yapılacaktır. Tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışmanın bilimsel geçerliliği açısından önem arz etmektedir. Ayrıca özel gereksinimli öğrencilerimiz bu çalışmayı TÜBİTAK 4006 Bilim Fuarı'nda sergileyeceklerdir. Bu çalışmanın işbirlikli öğrenme açısından öğrenci gelişimine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Görüşme süresinin sizden alacağımız cevaplara göre değişiklik göstermesi beklenmektedir. Değerli velilerimiz katkılarınız için teşekkür eder saygılar sunarız.

Veli Cevapları

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden beklentileriniz nelerdir?

V1. Çocuklarımızın ihtiyacı olduğuna inanıyorum.

V2. Dini bilgilerin öğretimi ve kalıcılığı noktasında etkinliklerin artırılması, ahlaki gelişim noktasında çocukların desteklenmesi.

V3. Çocuğuma bu dersin verilmesinin önemli olduğunu düşünüyorum.

V4. DKAB dersinden bir beklentisi yok.

V5. DKAB dersinden çocukları korkutmadan zorlamadan eğlenceli ve renkli bir şekilde temel dini bilgileri öğretmek olabilir.

V6. Dinimizi ve dinimizin gerektirdiği sorumlulukları öğrenmesi açısından bu dersin öğrenilmesi gerektiğini düşünüyorum.

2. Çocuğunuzun bu derse ilgisinin olduğunu düşünüyor musunuz?

V1. Çocuğumun bu derse ilgisi olduğunu düşünüyorum biraz teşvik gereklidir.

V2. Derse ilgisinin olduğunu düşünüyoruz.

V3. Özel bir çocuk olarak ilk zamanlarda her konuda ilgili olduğunu düşünüyorum ama bir yerden sonra sıkılmaya başlıyor ve ilgisi dağılıyor.

V4. Evet düşünüyorum.

V5. Çocuğumun bu derse ilgisi olduğunu şu an için düşünmüyorum. Henüz bu derse kavrayacak durumda olduğunu düşünmüyorum.

V6. Evet, çünkü çoğu şeyi bana soruyor.

3. Bu dersin çocuğunuzu olumlu yönlendireceğini düşünüyor musunuz?

V1. Güzel yönlendireceğine eminim.

V2. Ahlaki gelişimine faydası olacağını düşünüyorum.

V3. Elbette din dersinin çok önemli olduğunu az önce belirttim. Davranışlarına da etki edeceğini düşünüyorum ve bu dersin gerekli olduğunu söyleyebilirim.

V4. Evet

V5. Çocuğum bu derse kavrayacak kapasiteye geldiğinde tabi ki olumlu etkileyeceğini düşünüyorum.

V6. Evet düşünüyorum.

4. Evde çocuğunuza din eğitimiyle ilgili temizlik dua, sûre vb. öğretebiliyor musunuz?

V1. Biraz biraz öğretmeye çalışıyoruz.

V3. Evet öğretmeye çalışıyorum. Defalarca tekrar ederek öğretmeye çalışıyoruz ama bir yerden sonra sıkılıyor, ilgisi dağılıyor, unutuyor.

V4. Evet öğreniyor.

V5. Evde çocuğuma din eğitimiyle ilgili temizlik dua vs. öğretmeye çalışıyorum mesela uyuma vakti geldiğinde besmele çekip dua ediyoruz. Bu şekilde.

V6. Evet, abdest almayı ve surelerden iki tanesini öğretebildik çok şükür.

5. Evde çocuğunuzla iş birliği içerisinde ne tür faaliyetler yapıyorsunuz?

V1. Bu sene ramazan orucunu beraber tuttuk.

V2. Duaları birlikte ediyoruz, abdest alırken birlikte alıyoruz.

V3. Evde ortak alanlarda herkesin yapması gereken işleri yaptırıyorum. Birlikte sofrayı kurma kaldırma gibi.

V4. Genellikle yemeğe yardım ediyor.

V5. İş birliği halinde dağıttığı oyuncakları topluyoruz, masaya çatal kaşık koyuyor, oyun oynayabiliyoruz.

V6. Çocuğumla her şeyi beraber yapabiliyoruz.

6. Çocuğunuzun eğitiminde zorlandığınız hususlar nelerdir, nasıl aşıyorsunuz, biz eğitimcilere tavsiyeleriniz nelerdir?

V1. Her şeye inat eder isteksiz olması sıkıntı yaşıyor.

V1. Bazen yetmediği yerde tak ediyor. Ama genelde gönlünü etmeye çalışıyoruz.

V2. Bilgilerin kalıcılığı noktasında sıkıntı yaşıyoruz.

V3. Eğitimde en zorlandığımız hususlar ödevlerini tek başına ve gerekli şekilde yapmada çok zorlanıyoruz. Ödevleri yapması hususunda sürekli konuşuyoruz önerilerde bulunuyoruz bu şekilde aşmaya çalışıyoruz.

V4. Okulda daha iyi öğreniyor aslında, evde bize pek okumuyor.

V5. Planlı çalışma kitap okuma ders çalışma konusunda zorlanıyorum. Tavsiye veremeyeceğim. Siz branşlarınızda deneyimlisiniz, biz sizden tavsiye alabiliriz ancak.

V6. Evet zor bir çocuk çok çabuk sıkılan biri, o yüzden öğrenebileceği konuyu eğlenceli hale getirmeye çalışarak öğretmeye çalışıyoruz.

7. Çocuğunuzun ibadetleri öğrenip uygulamasının (namaz kılma, abdest, selamlaşma vs.) onun gelişimine faydası olacağını düşünüyor musunuz?

V1. Çok istiyoruz. Elimizden geldiğince yaptırıp uygulamaya çalışıyoruz. Yavaş yavaş yaşları ilerledikçe bu sıkıntıları aşacağımızı düşünüyoruz.

V1. Çocuğumun gelişimine elbette olumlu etki edeceğini düşünüyorum.

V2. DKAB dersinin çocuğumuzun sosyalleşmesine ve ahlaki gelişimine katkısı olduğunu düşünüyorum.

V3. Elbette düşünüyorum, bu tarz ibadetleri öğrenerek davranışlarını yönlendirir doğru yanlışı ayırt edebilir.

V4. Evet düşünüyorum.

V5. Tabi ki faydalı olabileceğini düşünüyorum.

V6. Evet düşünüyorum.

8. Öğrettiğiniz bir davranışı anlatabilir misiniz? Nasıl başardınız?

V1. Cevap alınamadı.

V2. En belirgin örnek selamlaşma, abdest ve namaz kılma konularını öğrettik. Kalıcılık noktasında sıkıntılarımız var.

V3. Dışarıda yabancılara karşı nasıl davranması gerektiğini defalarca anlattım. Sonuç ve sebeplerini defalarca anlattım. Onlarla her şeyi paylaşmaması gerektiğini paylaşırsa onun için iyi olmayacağını anlattım. Şu anda da bu konuda sıkıntı çekmiyorum.

V4. Aslında sadece yazları camiye gidiyor, şu an kışları da gidiyor ama arada gidiyor. Bu var bir.

V5. Öğretebildiğim davranışlar bir şeyler yiyeceği zaman sofraya bezi getirir serer, kalkınca yatağını toplar sabahları elini yüzünü yıkar. Sürekli yaptıkça kendi kendine öğrendi diyebilirim.

V6. Cevap alınamadı.

Öğrenci Cevapları

Cümleler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Frekans	Yüzde
1. DKAB dersi konularını severim.	10	4	2			16	100
2. DKAB dersi konularına karşı olumlu hislerim vardır.	10	4	2			16	100
3. DKAB dersi konularında öğrendiklerimin hayatımı kolaylaştıracağını düşünüyorum.	9	4	2	1		16	100

4. DKAB dersi konularının gelecekte öneminin gittikçe artacağına inanıyorum.	10	4	2	1		16	100
5. DKAB dersi konularında başarılı olmak için elimden geleni yaparım.	10	6				16	100
6. DKAB dersi konularını öğrenmek için elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorum.	11	3	1	1		16	100
7. DKAB dersi konularında başarısız olduğumda daha çok çabalarım.	8	7	1			16	100
8. DKAB dersi konularını öğreneceğimden eminim.	7	5	4			16	100
9. DKAB dersi konularında başarılı olabileceğimden eminim.	7	7	2			16	100
10. DKAB dersi konularında zor işleri yapabileceğimden eminim.	5	6	5			16	100
11. DKAB dersi konularında yapılacak iş ne kadar zor olursa olsun elimden geleni yaparım.	6	4	5	1		16	100
12. DKAB dersi konularının ilerideki meslek hayatımda önemli bir yeri olacağını düşünüyorum.	8	4	4			16	100
13. DKAB dersi konularında öğrendiklerimin günlük hayatta işime yaracağını düşünüyorum.	12	3	1			16	100

14. DKAB dersi konularını ve uygulamaları ile ilgili kitaplar okumaktan hoşlanıyorum.	5	5	4	1	1	16	100
15. Benim için DKAB dersi konuları eğlencelidir.	7	7	2	1		16	100
16. Okulda DKAB dersi konularını çalışmaktan hoşlanırım.	6	7	3			16	100
17. Diğer konulara göre DKAB dersi konuları daha ilgi çekicidir.	6	8	2			16	100
18. DKAB dersi ile ilgili daha zor problemlerle başa çıkabileceğimden eminim.	7	4	5			16	100
19. Okuldan sonra arkadaşlar ve ailemle DKAB dersi konuları hakkında konuşmak zevklidir.	6	5	3	1	1	16	100
20. Bana hediye olarak DKAB dersi ile ilgili kitap veya materyal verilmesinden hoşlanırım.	5	8	3			16	100
21. Yeterince vaktim olursa DKAB dersi ile ilgili en zor sùreleri bile ezberleyeceğimden eminim.	5	3	4	4		16	100
22. Arkadaşlarım ve ailemle DKAB dersi konularını konuşmaktan hoşlanırım.	6	6	4			16	100
<p>Tabloda öğrencilere yönelik uygulanan tutum ölçeğine dair verilen cevaplar yer almaktadır. Fakat öğrencilerden 4'ünün okuma yazma bilmemeleri, 2'sinin soruları cevaplamaktan kaçınmaları, öğrenci sayılarının azlığı gibi nedenlerden dolayı ölçekte sayısal veriler tablodaki gibi verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere genel manada Din dersine yönelik olumlu tutumun varlığı verilen cevaplardan ulaşılmıştır.</p> <p>Tutum ölçeği Erdal TAŞLIDERE ve Ali ERYILMAZ (2012:40-41) tarafından geliştirilen “<i>Basit elektrik devreleri konusuna yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi ve öğrencilerin tutumlarının değerlendirilmesi</i>”, adlı çalışmadan araştırmacılardan gerekli izin alınarak DKAB dersine uyarlanmıştır.</p>							

KAYNAKÇA

- Açıkgöz Ün, K., (1992). İşbirlikli Öğrenme Kuram Araştırma Uygulama, Uğurel Matbaası, Malatya.
- _____, (2005). Etkili Öğrenme ve Öğretme, Eğitim Dünyası Yay., İzmir.
- _____, (2014). Aktif Öğrenme, Biliş Yay., İzmir.
- Akyüz, N., (2007). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara.
- Şahin, A. vd., (ty.). Özel Öğrenciler İçin Uyarlanmış Etkinlikler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, I. Cilt, Yardımcı Kaynak Kitap, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bardakoğlu, A., (1997). “Hapis”, DİA, C. XVI, İstanbul.
- Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F., (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Geliştirilmiş On beşinci Baskı), Pegem-A Yayıncılık, Ankara.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, (1992). El-Câmiu’s-Sahîh, (I-VIII), Çağrı Yay. İstanbul.
- Bulut, A., (2011). Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, DİB, Yay., Ankara.
- Cebeci, S., (2010). “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, Değerler Eğitimi Dergisi, C. 8, S. 19, Sakarya, s. 57.
- Certel, H., (2005). “Din Psikolojisi Açısından Engelliler ve Din” Tabula Rasa Felsefe ve Din Yıl. 5 Sayı 13, Konya, s. 255.
- Çapçioğlu, F., AÇIKGÖZ, Ö., K., (2018). “Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri”, Bilimsel Araştırma Süreçleri, Yöntem, Teknik ve Etiğe Giriş, Editör: Özcan Güngör, Grafiker Yay., Ankara.
- Diyanet Dergisi, (1964). C.III, S. IV, Ankara.
- Ersoy, Ö., Avcı, N., (2000). Özel Gerekisini Olan Çocuklar ve Eğitimleri Özel Eğitim, Ya-Pa Yay., İstanbul.
- Ertürk, S., (1972). Eğitimde Program Geliştirme, Yelken Tepe Yay., Ankara.
- Enç, M., Çağlar, D., Özsoy, Y., (1981). Özel Eğitime Giriş, AÜEF Yayınları, Ankara.
- ENGELLİLER HAKKINDA KANUN (EHK) Kanun Numarası: 5378 Kabul Tarihi: 01.07.2005 Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 07.07.2005 Sayı: 25868. Erişim Tarihi: 10.01.2023 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf>
- Kara, E., (2008). “Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ailelerin Çocuklarının Durumunu Dini Açıdan Değerlendirmeleri”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 26 / 26-27 Eylül, s. 317-331.
- Kula, N., (2000). “Bedeni Özürlü Gençlerin Din Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Psikolojik Hususlar”, Gençlik Dönemi ve Eğitimi Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, İstanbul, s. 64.
- Özay, H., (2020). “İslam Hukuku Açısından Engellilik” İlahiyat Bilimleri Açısından Engellilik, Editör: Mustafa Başkonak, Saadettin Özdemir, Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, Konya.
- Özdemir S., (2011). “İşbirlikli Öğrenme Yönteminin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde Kullanılması” Marife, Kış, s. 145-162.
- _____, (2012). “Dinî Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta, s. 25.
- _____, (2016). Engelliler ve Din, C Planı Yay., (1. Baskı) İstanbul.
- _____, (2017). “Engelli Bireylerin Mânevî Rehabilitelerinde İletişimin Önemi” Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 38, , s. 137- 159.

- _____, (2018). “Türkiye’de Özel Eğitim ve Özel Eğitimde Din Eğitimi”, Özel Eğitimde Din Eğitimi El Kitabı, Editör: Saadettin Özdemir – Mustafa Başkonak, Grafiker Yay., Ankara.
- Özürllüer ve Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (ÖBKHK) Kanun No: 5378 Kabul Tarihi : 1/7/2005 R.Gazete : Tarih: 7/7/2005 Sayı: 25868 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 44. Erişim: 24.02.2022
- Şahin, S., (2005). “Özel Eğitimin Tarihçesi”, Özel Eğitime Giriş, Editör: Ayşegül Ataman, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara.
- Taşlıdere, E. ve Eryılmaz, A., (2012). “Basit elektrik devreleri konusuna yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi ve öğrencilerin tutumlarının değerlendirilmesi” Türk Fen Eğitimi Dergisi, Yıl 9, Sayı 1, Mart, s. 40-41.
- Tosun, C., (2005). Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem Yayınları, Ankara.
- Ulutaşdemir, N., (2007). “Engelli Çocukların Eğitimi”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, C. 2, S. 5, Yıl, s. 120.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11 (2), 65- 84.
- Yıldırım, D. A., (2020). “Tefsir İlmi Açısından Engellilik”, İlahiyat Bilimleri Açısından Engellilik I, Editör: Mustafa Başkonak, Saadettin Özdemir, Eğitim Yayınevi, Konya.

İnternet Kaynakları

- https://atacumram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/55/16/764631/dosyalar/2018_07/09113258_Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetmeligi_07.07.2018.pdf Erişim Tarihi (17.10.2022).
- https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/27112647_mebozelegitimsinifi.pdf Erişim Tarihi: 09.02.2023
- https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_08/03045051_ozel_egitim_sinifi_kilavuzu.pdf Erişim Tarihi: 09.03.2023